

НОВІТНІ ЧАСИ

УДК 94 (477.8) «1914-1918»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.4.166>

*Ярослав Цецик, Юрій Олексін**

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ВОЛИНІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація: У статті висвітлено особливості функціонування навчальних закладів у Волинській губернії під час Першої світової війни, з'ясовано причини відкриття у регіоні перших українських шкіл.

У результаті ведення воєнних дій частина приміщень навчальних закладів була повністю або частково зруйнована, а навчання у багатьох початкових і церковнопарафіяльних школах, особливо у прифронтових та окупованих ворожими військами повітах, припинилося. Під час проведення евакуації середніх навчальних закладів часто цей процес відбувався із запізненням, а їх керівники були не в змозі провести повноцінну евакуацію. Це було зумовлено тим, що евакуацію дозволялося проводити лише після відповідного розпорядження військового командування.

Незважаючи на складність ситуації у Володимир-Волинському та Луцькому повітах, які були окуповані австро-угорськими та німецькими військами навесні 1916 р. завдяки цілеспрямованій і наполегливій діяльності Українського шкільного комітету розпочали повноцінну діяльність декілька українських шкіл.

Завдяки старанням січових стрільців австро-угорської армії на Волині було утворено Шкільний комітет, який відіграв ключову роль у відкритті українських шкіл у Володимир-Волинському та Луцькому повітах у першій половині 1916 р. адже до цього у регіоні не функціонувало жодної української школи.

Ключові слова: Волинська губернія, воєнні дії, евакуація, навчальні заклади, органи влади

Метою дослідження є висвітлення особливостей діяльності навчальних закладів у Волинській губернії під час Першої світової війни, особливості проведення та фінансування евакуації середніх навчальних закладів, з'ясування ролі українців-галичан у відкритті перших українських шкіл на Волині.

* Цецик Ярослав Петрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2527-2155>; e-mail: slavatsetsik@gmail.com

Олексін Юрій Петрович – доктор педагогічних наук, професор кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6688-5193>; e-mail: oleksin_roippo@ukr.net

Для досягнення **мети дослідження** поставлені наступні завдання: проаналізувати підготовку та проведення органами імперської влади евакуації середніх навчальних закладів з прифронтових повітів, особливості їх фінансування, з'ясувати роль Шкільного комітету у відкритті українських початкових шкіл у Волинській губернії у 1915-1916 рр. та роль у цьому українців-галичан.

Незважаючи на ту обставину, що особливості розвитку освіти на Волині наприкінці XIX – на початку XX ст. досліджували українські вчені історики та педагоги, на сьогодні відсутні наукові праці, в яких було б детально з'ясовано специфіку діяльності середніх закладів регіону під час Першої світової війни. Окремі питання щодо евакуації державних установ, у тому числі і середніх навчальних закладів, під час наступу австро-угорських і німецьких військ влітку 1915 р. проаналізовано у статті О.Й. Дем'янюка¹. Питання розвитку професійної освіти євреїв на Волині та джерела її фінансування з'ясовано Н.В. Рудницькою². Роль органів місцевого самоврядування у розвитку мережі навчальних закладів у досліджуваній період частково дослідив В.І. Бортніков³. Питання пов'язані з розвитком мережі навчальних закладів регіону, ролі у цих процесах органів влади, місцевого самоврядування та РПЦ досліджували й інші вчені. Разом з тим відсутні наукові праці, в яких детально було б досліджено функціонування навчальних закладів Волині в умовах воєнного стану, порядок проведення їх евакуації та причин і наслідки відкриття українських шкіл у 1916 р.

Під час дослідження було опрацьовано та проаналізовано значний обсяг архівних документів, матеріалів періодичної преси, аналіз і систематизація якого дає змогу детально дослідити особливості функціонування навчальних закладів Волинської губернії під час Першої світової війни.

Напередодні Першої світової війни у Волинській губернії діяло 2 489 навчальних закладів, де навчалося 161 024 учні⁴. Частина навчальних закладів регіону мали яскраво виражене національне забарвлення й професійну спрямованість. Так, у низці єврейських навчальних закладів учні отримуючи початкову освіту вивчали слюсарно-ковальське, столярне й інші ремесла. Окремі з них були державними, а більшість утримувалися коштом єврейських громад. Ці навчальні заклади поділялися за гендерною ознакою на чоловічі та жіночі⁵.

Щодо інших навчальних закладів із професійною спрямованістю, то напередодні Першої світової війни діяло 18 навчальних закладів, у тому числі учительські семінарії, земська школа фельдшерів і фельдшерів-акушерок та інші, в яких учні вивчали

¹ Дем'янюк О.Й. Волинська губернія під час Першої світової війни: вивчаючи історію рідного краю // Красзнавство. 2016. № 2. С. 71-76.

² Рудницька Н.В. Професійна освіта євреїв на Волині у XIX – на початок XX ст. // Український історичний журнал. 2001. № 6. С. 123-132.

³ Бортніков В.І. Органи державної влади та місцевого самоврядування на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.). Луцьк: СЛУ імені Лесі Українки, 2015. 420 с.

⁴ Памятная книжка Вольнской губернии на 1914 год. Издание Вольнского статистического комитета. Житомир: Вольнская губернская типография. 1913. 549 с.; Цецик Я.П. Діяльність закладів освіти у Волинській губернії у 1895-1914 рр. // Сторінки історії. 2012. Вип. 34. С. 53.

⁵ Рудницька Н.В. Професійна освіта євреїв на Волині у XIX – на початок XX ст. // Український історичний журнал. 2001. № 6. С. 125-131.

різноманітні ремесла. У губернії також функціонувало 9 чоловічих і 10 жіночих гімназій, які були приватними та державними, 1 реальне училище та 280 початкових шкіл у німецьких колоніях⁶.

Отже, напередодні Першої світової війни у Волинській губернії діяла значна кількість середніх і початкових навчальних закладів, у тому числі й німецьких та єврейських, що було зумовлено особливостями етнонаціонального складу населення краю.

Досліджуючи діяльність навчальних закладів Волині під час Першої світової війни необхідно відзначити, що органи імперської влади не виключали можливості ведення воєнних дій і заздалегідь готували евакуації середніх навчальних закладів і державних установ з прикордонних повітів Волині. Так, у таємному документі, адресованому попечителем Київського навчального округу (КНО) директору Луцької чоловічої гімназії у 1912 р. його зобов'язали підготувати інформацію «про майно, що підлягало вивезенню за обставинами воєнного часу». Відповідно акцентувавши увагу на тому, що підлягало евакуації у першу чергу⁷.

Влітку 1913 р. керівники навчальних закладів КНО, що розміщувалися у прикордонній смузі, отримали таємне розпорядження, в якому йшла мова про те, що у випадку війни військові повинні знати про його обсяги майна, що підлягало обов'язковому вивезенню «за обставинами воєнного часу», зобов'язавши їх надати інформацію до 20 липня 1913 р.⁸

У документах Червоного Хреста за 1913 р. увагу акцентували на необхідності бути готовими облаштувати приміщення для навчання, забезпеченні військ усім необхідним і проведенні вчасної дезінфекції⁹.

Ще напередодні війни органи влади розробляли детальні плани евакуації та наголошувалися, що «необхідні для вивезення документи необхідно було підготувати» заздалегідь. Майно та документи, що не підлягали вивезенню, «залишалися у державних чи приватних будівлях установ» під наглядом одного з «чинів управління». Документи та майно, що не підлягало евакуації, але залишити було неможливо «знищується відповідно до розпорядження і під відповідальність начальника управління» згідно з інструкціями¹⁰. Кожне відомство зобов'язували підготувати план вивезення «підвідомчих йому установ та найбільш цінного майна»¹¹.

Насамперед евакуації підлягало те, що мало «народне значення» чи могло бути важливим для ворогів, а саме, прапори, регалії, релігійні святині, гроші, фінансові й інші документи тощо. Після оголошення мобілізації всі навчальні заклади зобов'язали вжити заходів для їх евакуації згідно із заздалегідь підготовленим розробленим планом¹².

Таким чином, ще напередодні Першої світової війни органи імперської влади здійснили комплекс заходів, спрямованих на підготовку до евакуації навчальних закладів та органів управління. Керівники середніх навчальних закладів регіону отримали детальні

⁶ Обзор Вольнской губернии на 1913 год. Житомир: Вольнская губернская типография, 1914. С. 95.

⁷ Держархів Волинської області (ДАВО). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 122. Арк. 11.

⁸ Ibid. Арк. 5.

⁹ Держархів Житомирської області (ДАЖО). Ф. 100. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 45-46.

¹⁰ ДАЖО. Ф. 80. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 5.

¹¹ Ibid. Арк. 6.

¹² Ibidem.

інструкції, в яких було визначено порядок евакуації, майно та документи, що підлягали вивезенню у першу чергу.

На початку Першої світової війни керівники навчальних закладів отримали розпорядження, в якому наголошувалося, що МНО вимагало, щоб заняття у навчальних закладах «по можливості проходили нормально» за умови постійного нагляду з боку навчально-окружних управлінь за приміщеннями навчальних закладів зайнятих під постій військових, госпіталі для поранених. Це мало сприяти тому, що після їх звільнення необхідно «негайно вжити заходів» з метою відновлення навчального процесу¹³.

На початку війни у прикордонному Володимир-Волинському повіті всі населені пункти, що знаходилися у зоні ведення бойових дій, зазнали значних збитків, у тому числі й 14 початкових шкіл. Відповідно до рапортів їх керівників загальну суму збитків оцінювали у 496 руб. 20 коп. Найбільше постраждали будівлі. По школах це виглядало так: с. Іваничі – 17 руб. 80 коп., Жджари – 50 руб., Ляхів – 17 руб. 20 коп., Бубнів – 28 руб., Маркостав – 16 руб., Охнівка – 40 руб., Довге – 44 руб. 50 коп., Морковичі – 29 руб., Мосур – 41 руб., Калусів – 23 руб., Жашковичі – 47 руб., Дружкопіль – 73 руб., Рильвиця – 48 руб., Рильвиця 24 руб. 70 коп.¹⁴ Аналогічною ситуація була й у Кременецькому повіті.

Отже, на початку Першої світової війни навчальні заклади Волині не зазнали значних пошкоджень, а більшість продовжувала функціонувати у звичному режимі. Враховуючи, що регіон був прифронтовим, то частина приміщень у Західних повітах була зайнята військовими, що призвело до зупинення навчального процесу в низці початкових і церковнопарафіяльних шкіл.

На початку ведення воєнних дій фінансування освіти було зменшено. Щодо цього у серпні 1914 р. міністр народної освіти Л. Кассо на засіданні Ради міністрів проінформував, що у результаті скорочення міжвідомчою комісією фінансування на 1914 р. воно отримало не 21,9 млн. руб., а 11 415 930 руб. У зв'язку з цим міністерство було не в змозі реалізувати свої плани, а будівництво шкіл призупинили у зв'язку з відсутністю фінансування. Тому він просив додатково виділити 3 млн. руб. для «задоволення невідкладних потреб галузі»¹⁵. Враховуючи дефіцит бюджету імперії це прохання не було виконано.

У липні 1915 р. органи влади отримали вказівку про негайну евакуацію жителів низки населених пунктів Західної Волині. Насамперед вивозили працівників органів влади та місцевого самоврядування та членів їх сімей¹⁶. Аналогічно евакуації підлягали і середні навчальні заклади. Однак органи влади та місцевого самоврядування не завжди забезпечували їх транспортними засобами¹⁷. У зв'язку з цим керівники середніх навчальних закладів були змушені витратити власні кошти на вивезення майна. Так, директор Луцької чоловічої гімназії інформував Попечителя КНО, що у серпні 1915 р. під час евакуації з Луцька ним та іншими викладачами «власним коштом вивозили й вантажили майно гімназії у вагони». Він просив дозволити відшкодувати зі спеціальних коштів викладачам витрати на

¹³ ДАВО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 146. Арк. 277.

¹⁴ ДАЖО. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 482. Арк. 238-239.

¹⁵ Кредит на строительство начальных училищ // Наша Волянь. 1914. 25-го августа. № 224. С. 4.

¹⁶ Дем'янюк О.Й. Волинська губернія під час Першої світової війни... С. 73.

¹⁷ Бортніков В.І. Органи державної влади та місцевого самоврядування на Волині... С. 180.

його перевезення у сумі 111 руб. 45 коп.¹⁸ Аналогічно евакуація відбувалася й у інших прифронтових повітах регіону.

Таким чином, влітку 1915 р. у результаті наступу австро-угорських і німецьких військ було евакуйовано середні навчальні заклади не лише з окупованих, а й також низки прифронтових повітів. Досить часто це відбувалося хаотично без належної підтримки з боку органів влади та місцевого самоврядування. Відповідно до тогочасного законодавства евакуацію дозволялося проводити лише після відповідного розпорядження чи дозволу від визначених представників органів влади¹⁹. Як свідчить аналіз документів, такі розпорядження керівники державних установ, закладів освіти та органів місцевого самоврядування отримували із запізненням, що призводило до неможливості повноцінно евакуйовувати установу.

Відповідальні за евакуацію навчальних закладів зобов'язувалися здійснити «відповідні заходи з підготовки майна до евакуації» ще до «розпорядження з боку військового керівництва». Вони мали: відібрати найцінніше майно, підготувати пакувальний матеріал тощо, а при наближенні ворожих військ до місцезнаходження закладу – спакувати, визначити приблизну кількість його ваги, кількість вагонів чи підвід для того, та заздалегідь визначити вивезення²⁰.

Керівники середніх навчальних закладів і директори училищ КНО були проінформовані, що згідно з роз'ясненнями та доповненням від 2 серпня 1914 р. було дозволено учням тих навчальних закладів, які за воєнними обставинами не функціонували, продовжити навчання аналогічних закладах у містах в які евакуйовували їх батьків «навіть понад комплект»²¹.

Щодо учнів іудейського віросповідання, у зв'язку з «винятковими умовами нашого часу» їм дозволили продовжити навчання у навчальних закладах, незважаючи навіть на те, що у «них по існуючій нормі не було вакансій для учнів-євреїв» за умови не порушення інтересів дітей християн²².

Влітку 1915 р. було евакуйовано приватне комерційне училище імені Ремезової з Житомира у м. Охтирку Харківської губернії²³. Евакуацію здійснили відповідно до рішення керівника навчального закладу. У зв'язку з цим 2 грудня 1915 р. навчальний відділ Міністерства торгівлі та промисловості інформував керівництво професійного навчального закладу про те, що «навчальні заклади, евакуйовані без відповідного розпорядження військової влади не користуються правом на отримання евакуаційних допомог» у зв'язку з тим, що у Житомирі не було видано жодного розпорядження про евакуацію. Через це клопотання про призначення службовцям евакуаційних допомог не «могло підлягати задоволенню»²⁴.

Отже, частину навчальних закладів було евакуйовано без відповідних розпоряджень органів влади й у зв'язку з цим вони не отримували жодних компенсацій. Насамперед це стосувалося приватних середніх і професійних навчальних закладів, які знаходилися у

¹⁸ ДАВО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 234. Арк. 3.

¹⁹ ДАЖО. Ф. 212. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 86.

²⁰ Ibid. Арк. 86зв.

²¹ ДАВО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 146. Арк. 253.

²² Ibid. Арк. 253.

²³ ДАЖО. Ф. 80. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 45.

²⁴ ДАЖО. Ф. 80. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 33-33зв.

Житомирі. Незважаючи на ту обставину, що влітку 1915 р. органи влади здійснили комплекс заходів з підготовки евакуації губернського центру та низки повітових міст регіону, але в результаті зупинки наступу австро-угорських і німецьких військ цей процес зупинили. Ті ж навчальні заклади, що були евакуйовані відповідно до рішення їх власників, не мали змоги претендувати на відшкодування витрат, пов'язаних із переміщенням в інші міста.

На початку 1916 р. не евакуйовані навчальні заклади КНО отримали Приватні правила про вивезення, за воєнними обставинами державного майна, установ і службовців у місця визначені МНО. Вона відбувалася згідно з Тимчасовим Положенням від 20 серпня 1914 р. зі змінами від 27 січня 1916 р.²⁵

Під час наступу австро-угорських і німецьких військ у 1915 р. у школах-інтернатах на Волині знайшли притулок близько 2-х тисяч дітей біженців, а заклади функціонували завдяки пожертвам благодійників. Для їхніх потреб використовували колишні молитовні будинки «училища іновірів, будинки пасторів чи будинки заможних німців». Навчання в них проводилося за програмою церковнопарафіальної школи, окрім цього значна увага відводилася релігійному вихованню учнів²⁶.

Під час ведення воєнних дій органи влади та РПЦ значну увагу приділяли організації допомоги учнів і вчителів церковнопарафіальних шкіл військовим. Так, вчителі Новоград-Волинського повіту погодилися 2% від свого заробітку перераховувати на потреби Червоного Хреста та військові шпиталі. У низці населених пунктів повіту утворили комітети допомоги родинам військовослужбовців. Учні спільно із завідувачами школами «вносили щомісячні грошові пожертви», надаючи матеріальну допомогу дітям, призваних у діючу армію, купували продукти харчування для поранених солдатів тощо²⁷.

Незважаючи на ведення воєнних дій з 1 грудня 1915 р. відновили навчання у 5 і 6 класах Волинського жіночого духовного училища. Про це заздалегідь проінформували благочинних повітів, які не були евакуйовані. Однак з'явилися не всі учениці. Інформували, якщо вони не з'являться до 7 січня 1915 р., то їхні місця будуть передані ученицям Кременецького, чи молодших класів Житомирського училищ. Навчання планували проводити без Різдяних канікул, а для випускного і Великодніх²⁸.

Таким чином, незважаючи на складність ситуації, Волинська єпархіальна училищна рада прийняла рішення про відновлення навчання у Волинському жіночому духовному училищі, вважаючи це за можливе. Частина його учениць не мала змоги з'явитися у зв'язку з тим, що вони перебували в окупованих повітах, або були евакуйованими. Враховуючи цю обставину, а в цьому навчальному закладі здобували освіту безоплатно, то до нього мали зарахувати учениць Кременецького духовного училища, які не були з тих чи інших причин евакуйовані.

У 1915 р. на Волині з учнів старших середніх навчальних закладів розпочали формували «трудові дружини». Їх членами могли бути лише учні-добровольці. До їх

²⁵ ДАЖО. Ф. 212. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 86.

²⁶ Внутрення жизнь школ-интернатов // Волинские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. 1916. 11-го августа. № 33. С. 313-314.

²⁷ Участие церковно-приходских школ Новоградволинского уезда в текущей войне // Волинские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. 1916. 11-го августа. № 33-й. С. 516-517.

²⁸ От правления Волинского женского духовного ведомства // Волинские епархиальные ведомости. Часть официальная. 1916. 1-го января. № 1. С. 1.

функцій належало надання допомоги родинам солдатів, призваних до армії, за умови, що вони «гостро потребували робочої сили» під час проведення польових робіт²⁹. Дружинники-учні не мали отримувати жодної винагороди, їх лише забезпечували житлом і харчуванням, вартість якого оплачувалася Місцевим відділенням великої княгині Єлизавети Федорівни³⁰.

Як правило, «трудова дружина» надавала допомогу у районі (волості), де проживали дружинники. Органи влади зобов'язали надавати їм всіляку підтримку³¹.

У березні 1916 р. під головуванням волинського губернатора П.В. Скаржинського провели нараду щодо залучення учнів до сільськогосподарських робіт. У ній взяли участь керівники місцевих навчальних закладів. Констатували, що було багато бажаючих допомогти селянам, особливо тим господарствам, що за обставинами воєнного часу виявилися «позбавленими робочих рук»³².

У результаті дійшли висновку, що учні повинні отримувати певну винагороду за роботу. Щодо організації окремих дружин, їх очолювати мали місцеві педагоги, а технічне керівництво роботами здійснювати агрономи чи місцеві господарі-землевласники. Учасники наради підтримали позицію губернатора, що учнів доцільно залучити до збирання врожаю угідь німецьких колоністів, які знаходились у розпорядженні місцевого управління державним майном. Це крім сприяння державним інтересам допомогло б біженцям, розселеним на землях депортованих колоністів. З метою остаточного врегулювання цього питання прийняли рішення провести ще одну нараду³³.

Таким чином, органи влади намагаючись організувати надання допомоги родинам військовослужбовців намагалися організувати «трудові дружини» з учнів старших класів середніх навчальних закладів. Але як свідчать тогочасні документи, незважаючи на підтримку цього проекту губернатором, на Волині вони так і не розпочали повноцінну діяльність. Насамперед це було пов'язано з різким ускладненням соціально-економічної ситуації у регіоні, близькістю до передової.

Незважаючи на окупацію австро-угорськими військами повітів Західної Волині, у них спостерігали процеси, пов'язані з організацією українських шкіл. Так, на початку травня 1916 р. у Володимир-Волинському повіті розпочали відкривати українські школи. Для цього було створено Український шкільний комітет у Володимир-Волинському. Щодо вчителів, які мали у них працювати, то рішення комітет ухвалював спільно з жителями. Головна вимога, яку їм висували, було вміння «інтелігентно працювати»³⁴. У зверненні Комітету до освітян Галичини акцентували увагу на тому, щоб українці мали навчатися рідною мовою, а «Росія бажала знищити українців у Галичині»³⁵.

Бюро культурної допомоги, за погодженням зі Союзом визволення України та Загальною українською радою у справі шкільництва та «інших областей культурної праці»,

²⁹ ДАЖО. Ф. 212. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 68.

³⁰ Ibid. Арк. 68.

³¹ Ibid. Арк. 69.

³² Организация труда учащихся в предстоящих сельско-хозяйственных работах // Жизнь Волыни. 1916. 25 марта. № 84. С. 3.

³³ Ibidem.

³⁴ ДАВО. Ф. 519. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

³⁵ Ibid. Арк. 2.

мало скласти програму українського шкільництва на Холмщині та Волині з «огляду шкільні потреби з педагогічної сторони». За участі місцевих Шкільних комітетів «укладає лісту шкіл по даних округах». Затверджувало шкільні фонди, що мали формуватися з пожертв і розподіляли їх відповідно до потреб округів, затверджувало бюджети українських шкіл тощо³⁶. Незабаром у Володимир-Волинську було відкрито першу на Волині 4-х класну українську школу³⁷. У ній виявили бажання навчатися 450 учнів та учениць, але 380 були змушені відмовити у зв'язку з «тісним приміщенням». З цього приводу звернулися до Команди виділити вищеназваного навчального закладу будівлю Володимир-Волинської гімназії, евакуйовану імперською владою³⁸.

Учні української школи отримували привітальні листівки від учнів львівських шкіл. В одній із них писалося, що «ми тішимся дуже, що ви можете учитися у своїй рідній Українській школі. Ми також перший рік ходимо до української народньої школи сс.[святих сестер] Василянок»³⁹. В іншому вітанні, датованому 6 червня 1916 р., писали: «Ми діти австрійської України, учні Святих сестер Василянок, радіємо, що вже немає кордону та, що ви вже вільні та освобождаєтесь з-під московського ярма». На потреби школи учні направили кошти зібрані з проведеної ними вистави⁴⁰.

Значна кількість українських учителів із Галичини виявили бажання у ній працювати. Так, П. Бойчук надіслав свідоцтво про «моральність» та інформацію про те, що закінчив учительську семінарію. До цього працював у Борщеві, а пізніше вчителем чоловічої школи імені Т. Чацького у Львові⁴¹. З аналогічним клопотанням звернулася й А. Бігунівна зі Стрия, закінчила учительську семінарію у 1913 р.⁴² Відкриття цього навчального закладу, викликало значне зацікавлення серед українських вчителів Галичини, багато з яких пропонували свої послуги. Важливу роль у цьому відіграла й інформаційна кампанія про нього, налагодження контактів із українськими школами та гімназіями Львова. Загалом працювати у ній виявили бажання, зокрема, Т. Лещинська, яку прийняли на посаду вчительки⁴³ й інші вчителі, що подавали клопотання про прийняття їх на роботу в українську школу Володимир-Волинського⁴⁴. Шкільний комітет вищеназваної школи очолював Є. Черкавський⁴⁵.

Отже, незважаючи на ведення воєнних дій у Володимир-Волинському та Луцькому повітах завдяки старанням українців були відкрито низку українських шкіл, які стали першими україномовними навчальними закладами у краї. Важливу роль в їх забезпеченні підручниками й іншим навчальним приладдям відіграли учні та учениці українських гімназій у Галичині. Багато вчителів-галичан незважаючи на небезпеку погодилися працювати у цих навчальних закладах.

³⁶ Ibid. Арк. 7.

³⁷ Ibid. Арк. 10.

³⁸ ДАВО. Ф. 519. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 3.

³⁹ ДАВО. Ф. 519. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2.

⁴⁰ Ibid. Арк. 5.

⁴¹ ДАВО. Ф. 519. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 2-4.

⁴² Ibid. Арк. 5.

⁴³ Ibid. Арк. 18.

⁴⁴ Ibid. Арк. 19-20.

⁴⁵ Ibid. Арк. 20-22.

Таким чином, під час Першої світової війни у системі освіти Волині відбувалися складні та неоднозначні процеси. У результаті ведення воєнних дій, дислокації у регіоні значної кількості військ, частина початкових і церковнопарафіяльних шкіл не мали змоги проводити навчальний процес. У тих населених пунктах, де вели воєнні дії, у 1914 р. частина шкіл зазнали пошкоджень. Ситуація значно ускладнилася у 1915 р., коли у результаті наступу було евакуйовано частину повітів регіону. Відповідно до тогочасного законодавства евакуйовувалися лише середні навчальні заклади, але часто це відбувалося з запізненням, у результаті чого значна частина майна та шкільного приладдя залишилася.

Незважаючи на ведення воєнних дій навесні 1916 р. на Волині завдяки цілеспрямованій і наполегливій праці Українського шкільного комітету та підтримці австрійської влади було відкрито низку українських початкових шкіл, які стали першими україномовними навчальними закладами у краї.

Yaroslav Tsetsyk, Yuriy Oleksin

Features of the Functioning of Educational Institutions in Volyn During the First World War

Abstract: The article highlights the peculiarities of the functioning of educational institutions in the Volyn province during the First World War, explains the reasons for the opening of the first Ukrainian schools in the region.

As a result of the hostilities, part of the premises of educational institutions were completely or partially destroyed, and education in many primary and parish schools, especially in the front-line and districts occupied by enemy troops, stopped. During the evacuation of secondary educational institutions, this process often occurred late, and their leaders were unable to conduct a full evacuation. Quite often, they were forced to solve transport issues on their own, namely: transporting property to railway stations, loading it, and paying for these activities at their own expense. Given the complexity of the situation, which was exacerbated by the rapid offensive of the Austro-Hungarian and German troops, some of the property was destroyed in a number of counties. This was due to the fact that evacuation was allowed only after the appropriate order of the military command. The same educational institutions that were evacuated without permission, but only in accordance with the decision of their management, did not receive any payments.

Despite the complexity of the situation in Volodymyr-Volyn and Lutsk counties, which were occupied by Austro-Hungarian and German troops in the spring of 1916, several Ukrainian schools started full-fledged activities thanks to the purposeful and persistent activity of the Ukrainian School Committee.

An important role in the opening of Ukrainian schools in Volhynia was played by the Ukrainian intelligentsia and not only Galicians, but also Volhynians. A significant help in this was provided by the students of educational institutions of Galicia, who sent a significant number of school Ukrainian textbooks and other supplies. Taking into account the fact that the teachers of the region previously conducted classes exclusively in Russian, it was decided

to involve Galician teachers in the educational process in the newly opened Ukrainian schools, many of whom, despite the danger (proximity to the front), agreed to work in these educational institutions, which are quite quickly started the educational process. After the liberation of the Western Counties by the Russian army, all Ukrainian schools were closed by the imperial authorities.

Keywords: Volyn province, military actions, evacuation, educational institutions, authorities